

GLOSÝ BIBLIOGRAFIA

1526 – 1848

LIŠKA, Anton – GOJDIČ, Ivan.
*HISTÓRIA A ARCHITEKTÚRA
GRÉCKOKATOLÍCKYCH MUROVANÝCH
CHRÁMOV TEREZIÁNSKEHO TYPU
NA SLOVENSKU*. Prešov : Vydavateľstvo
Prešovskej univerzity, 2015, 582 s., ISBN 978-
80-555-1546-5.

Poznanie sakrálnej architektúry je neodmysliteľnou súčasťou výskumu dejín každej cirkvi. V prípade gréckokatolíckej, či predtým ešte uniatskej cirkvi venovala historiografia, ale aj dejiny architektúry a umenia, či iné vedné odbory pozornosť najmä dreveným kostolíkum, ktoré predstavujú unikát z hľadiska kultúrneho dedičstva gréckokatolíkov na našom území.

Oveľa menšia pozornosť bola upriamená na gréckokatolícke murované chrámy z obdobia 18. storočia. V slovenskej historickej spisbe neexistovala žiadna ucelenejšia práca venovaná danej problematike. Z toho dôvodu je potrebné oceniť predstavovanú publikáciu od autorskej dvojice Anton Liška a Ivan Gojdič, ktorá sa snaží práve tento nedostatok zaplniť.

Ako je napísané v úvode práce, ani táto publikácia si nenárokje komplexné spracovanie tejto širokej problematiky, snaží sa ju priblížiť hlavne cez optiku histórie vzniku týchto chrámov a ich architektúry.

Murované gréckokatolícke chrámy boli realizované podľa niekoľkých typových projektov navrhnutých Stavebnou kanceláriou Uhorskej kráľovskej komory a Uhorským stavebným riaditeľstvom. Boli výsledkom úspešnej spolupráce štátu a cirkvi na miestnej úrovni, pričom ich výstavba vyplývala z niekoľkých faktorov. V prvom rade mali nahradiť schátralé drevené kostolíky, zvýšiť bezpečnosť (najmä protipožiarnu), zohľadňovať finančné možnosti farností a mali byť vybudované v dobovom

architektonickom slohu klasicizujúceho baroka a klasicizmu.

Výsledkom tejto iniciatívy bola vyše osemdesiatka (82) gréckokatolíckych murovaných chrámov na území Slovenska vystavaných v období poslednej tretiny 18. storočia.

Práca je spracovaná na základe odbornej domácej i zahraničnej literatúry (najmä ukrajinskej, maďarskej), publikovaných prameňov, ale hlavne veľkého množstva archívnych materiálov z domácich i zahraničných archívov.

Predstavovaná práca je rozdelená do piatich kapitol, pričom na konci každej kapitoly je zaradená príloha; v závere, okrem povinných častí, obsahuje aj krátky liturgický a architektonický slovník.

Prvá kapitola predstavuje úvod do problematiky gréckokatolíckych murovaných chrámov tereziánskeho typu, pričom okrem dobového cirkevno-politického kontextu sú v nej predstavené hlavné typové projekty navrhnuté v rokoch 1771 – 1797.

Druhá kapitola charakterizuje skúmané gréckokatolícke chrámy podľa rôznych charakteristík, ako napríklad: doba vzniku, urbanistické hľadisko, slohová orientácia, patrocínium, zaradenie do územnosprávneho členenia grécko-katolíckej cirkvi a pod. Tretia kapitola opisuje 49 konkrétnych gréckokatolíckych murovaných chrámov s predstavanou vežou.

Ďalšia kapitola, s rovnakou štruktúrou venovanou histórii a architektúre chrámov, opisuje 19 chrámov so vstavanou vežou a posledná, piata, kapitola sa zaoberá 15 jednolod'ovými gréckokatolíckymi chrámami s bočnými výklenkami. Každá kapitola práce je obohatená obrazovým materiálom (fotky, nákresy, plány) a prehľadnými tabuľkami.

Výstavba skúmaných gréckokatolíckych chrámov v danom období mala pozitívne, ale samozrejme aj negatívne stránky. Keďže príslušné stavebné orgány vyhotovovali v 18. storočí aj typové projekty nielen pre katolícke, ale aj protestantské kostoly, v riešené exteriéru neexistovali výraznejšie rozdiely medzi kostolmi jednotlivých konfesií, čo podľa autorov viedlo k zániku svojbytného charakteru práve gréckokatolíckych chrámov.

Na strane druhej však tomu mohol byť, a bol, prispôsobený interiér kostolov a ich výzdoba. Samozrejme, výber typového projektu, aj keď na financovaní výstavby sa podieľal tiež štát, závisel od finančných možností konkrétneho zboru veriacich. Výsledkom terénneho výskumu bolo aj zistenie, že miestny stavbári, remeselníci do istej možnej miery kostoly (hlavne výzdobu interiéru) prispôbovali aj osobitým požiadavkám kňaza a veriacich. Umeleckú a architektonickú hodnotu gréckokatolíckych kostolov tereziánskeho typu dokazuje aj zápis 45 z nich do zoznamu národných kultúrnych pamiatok Slovenska.

Pomerne rozsiahla práca uvedenej autorskej dvojice je nepochybne prínosom pre lepšie a komplexnejšie spoznanie jedného rozmeru dejín gréckokatolíckej cirkvi v Uhorsku, resp. na území Slovenska v poslednej tretine 18. storočia. Zároveň na báze poznania histórie a architektúry daných chrámov, okolností ich vzniku, poznania ich konkrétneho prevedenia je možné v budúcnosti nadviazať ďalšie výskumné úlohy v oblasti ikonografie, liturgie či teológie. Rovnako však môže byť daná publikácia inšpiráciou pre realizáciu podobného výskumu aj v iných konfesiách.

Annamária Kónyová

1918 – 1945

NIŽŇANSKÝ, Eduard – NEŠŤÁKOVÁ, Denisa (eds.). *WOMEN AND WORLD WAR II*. [Judaica et Holocaustica, 7]. Bratislava: Faculty of Arts Comenius University in Bratislava – Department of General History, 2016, 252 s. ISBN 9788081271700.

Rodové štúdie sa stávajú stále vyhľadávanejšou témou aj v slovenskej historiografii. Jedným z výsledkov tohto trendu je zborník, ktorý sa zaoberá z viacerých pohľadov postavením a osudmi žien počas druhej svetovej vojny.

Jedenásť štúdií a dva publikované dokumenty slovenských i zahraničných autorov

(prevažne autoriek) je venovaných, až na jednu výnimku, problematike židovských žien v čase holokaustu, respektíve koreňom moderného antisemitizmu v širších celoeurópskych alebo v domácich slovenských súvislostiach.

Publikované texty sa opierajú o archívne a novinové pramene, no viaceré z nich vychádzajú z analýzy memoárovej literatúry z pera preživších žien, ktoré spomínajú na svoje zážitky v nacistických koncentračných, pracovných a vyhladzovacích táboroch.

Dve štúdie teoretického charakteru sa síce netýkajú bezprostredne obdobia druhej svetovej vojny, ale s témou súvisia. J. Švihranová skúma, ako sa ženská problematika odrazila v prácach popredných ideológov moderného rasizmu – Francúza A. Gobineaua, Angličana H. Chamberlaina a Nemca A. Rosenberga.

Akýmsi slovenským tematickým pendantom je štúdia M. Szaboa, ktorý rekonštruje myšlienkové pochody antisemitizmu v slovenských politických a kultúrnych elitách v poslednej tretine 19. a na začiatku 20. storočia, ktoré sa čiastočne, hoci nepriamo dotýkali aj postavenia žien v spoločnosti – napríklad z aspektu uzatvárania zmiešaných manželstiev či legalizácie civilných sobášov.

Problémy a argumenty dobového antisemitizmu, ako aj emancipačného zápasu žien sa vedomo preniesli aj do politickej a právnej praxe vojnového slovenského štátu, ktorý ich využíval vo svojej protizidovskej politike. To dokazujú aj ďalšie tri texty v zborníku.

Štúdia autorskej dvojice E. Nižňanský – D. Nešťáková rekonštruje konkrétne prípady porušovania rasových princípov, vyplývajúcich z takzvaného židovského kódexu (nariadenie 198/1941 Sl.z.), ktorý zakazoval uzatváranie zmiešaných manželstiev, ako aj mimomanželský sexuálny styk medzi židovskými a nežidovskými občanmi, odôvodňujúc to (podľa nacistického príkladu) nutnou ochranou rasovej čistoty slovenského národa pred jej znehodnotením. Z morálnej stránky to bol jeden z vrcholných bodov rasovej protizidovskej politiky, proti čomu protestovali aj predstavitelia kresťanských cirkví.

Zaujímavá a objavná je aj štúdia N. Pavlovičovej, ktorá si všima na konkrétnych prípadoch osudy a pohnútky „neárijských“ zamestnankýň židovských rodín (pomocnice v domácnosti, gazdiné, kuchárky, práčky) pomáhajúcich svojim bývalým zamestnávateľom chrániť sa pred dôsledkami diskriminácie a perzekúcie, vrátane skrývania pred deportáciou do vyhladzovacích táborov.

Do tejto tematickej skupiny možno zaradiť aj štúdiu E. Škorvánkovej, ktorá sa zaoberá všeobecným postavením žien v spoločnosti v praxi samovládnej HSELS počas vojnovnej Slovenskej republiky. Autorka ukazuje aj na vtedajšiu dobu prevrapujúco konzervatívne a už anachronické predstavy o úlohe žien v spoločnosti, čo sa prejavilo napríklad vo vylučovaní vydatých žien zo štátnych služieb, odstránením koedukácie (pokiaľ to bolo možné) na základných a stredných školách atď.

J. Tulkisová analyzuje skúsenosti štyroch slovenských väzenkýň (M. Švalbovej, J. Škodovej, H. Hraboveckej a L. Weissovej), ktoré patrili k malému množstvu preživších žien zo Slovenska v nacistickom tábore Auschwitz. Autorka vo svojom kritickom rozbere memoárových textov oceňuje ich trpezlivosť, nepateticnosť a tým aj pravdivosť a ich dôležitú výpovednú hodnotu.

Podobný charakter má aj historicko-psychologická štúdia maďarského autora G. Kunta, ktorý rozoberá obsah denníka budapeštianskej tinedžerky, konvertovanej židovky L. ěcseryovej. Tá si začala písať svoj denník v januári 1944, zachytávala v ňom svoje osobné zážitky po okupácii Maďarska nacistami v marci 1944, resp. po zmocnení sa vlády stranou Šípových krížov na jeseň roku 1944. Jej zápisky možno prirovnať k známemu denníku A. Frankovej. ěcseryová však holokaust prežila.

Druhým maďarským autorom zborníka je Sz. Szita, ktorý opisuje dramatické a tragické osudy mladej maďarskej sionistky A. Szenešovej. Tej sa podarilo ešte pred vojnou odísť do Palestíny. Tam sa pripojila k britským jednotkám a absolvovala parašutistický výcvik. Nakoniec bola spolu s ďalšími bojovníkmi vy-

sadená na území Maďarska, kde však bola zatknutá a popravená.

Nemecká autorka M. Hausleitnerová si v skratke všima niektoré stránky priebehu holokaustu v Rumunsku a v rámci toho upozorňuje na dva konkrétne prípady významných rumunských žien, ktoré sa snažili chrániť tamojších židov pred prenasledovaním a deportáciou. Jedna z nich bola Elena, matka mladého rumunského kráľa Michala. Táto štúdia nie je publikovaná v angličtine, ale v nemeckom jazyku.

Veľmi citlivou témou sa zaoberá text M. Građzka-Rejak, ktorá v stati *Žena ako obeť alebo agresor?* upozorňuje na bolestnú, málo známu problematiku medzi ženami – väzenkyňami v nacistických koncentračných a vyhladzovacích táboroch.

Štúdia českej autorky J. Burešovej sa netýka problematiky holokaustu, ale činnosti (vrátane rezistentných aktivít) Združenia českých žien na moravskom území v čase Protektorátu Čechy a Morava.

Zborník uverejňuje aj dva dokumenty memoárového charakteru. S. Mičev pripravil na uverejnenie memoáre M. Horetzkej pod názvom *Zo Šurian do koncentračného tábora*, a D. Neštáková sprístupňuje čitateľom spomienky na dramatický osud poľskej židovky L. Kornhauserovej, ktorá po úteku z geta sa dva razy dostala na Slovensko, kde sa na jeseň 1944 zapojila do tunajšieho ozbrojeného povstania.

Ivan Kamenec

PREHEADNÉ PRÁCE

VOZÁR, Jozef. *VÝZNAMNÍ SLOVENSKÍ PRÁVNICI Z LIPTOVA*. Bratislava : VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2016, 208 s. ISBN 9788022414715.

Život jedinca – človeka ako aj život širšej populácie má svoje determinanty presahujúce úzke jednosmerové činitele svojou široko-

spektrálnou dimenziou vplyvov, vzťahov i príčinných súvislostí. Jednou a nezameniteľnou z nich je, v užšom slova zmysle, prostredie bezprostredne obklopujúce človeka v rámci rodinných vzťahov s následným spolusúčinným pôsobením (nielen v dávnejších dobách) širšej komunity majúcej podobu národného, a teda aj slovenského, priporodenia sa preporodením.

Výstižne sa k tomu vyjadril Emil Stodola vo svojom diele *Prelom. Spomienky. Úvahy. Štúdie* z roku 1933. „*Idealizmus, idealizmus, idealizmus: v tomto znamení dialo sa preporenie Slovákov pri uvedení si svojej národnosti, v tomto znamení dialo sa ono aj u mojich vrstovníkov a u mňa, v tomto duchu usilovali sme sa potom všetci vplývať aj na svoje okolie*“, čo jednoznačne platilo v slovenskom národe v rokoch národnouvedomovacej doby. Stupňujúci intenzívnejší ich charakter sa zákonite prejavoval v potláčanom slovenskom národnom prostredí v podstate nehl'adiac na teritoriálny fenomén väčšinovej siahodlho trvalo osídlenej slovansko – slovenskej identity.

Uvedené možno vo významnej miere demonštrovať na príklade liptovského regiónu, ktorého významné miesto v slovenských dejinách sa snažil oceniť aj autor anotovanej publikácie Jozef Vozár. Čitateľovi ponúkaná anotácia je tak sčasti aj zamyslením nad dielom *Významní slovenskí právnici z Liptova* v smere širších dobových reálií formovania národného povedomia. Autor nám totiž ponúkol osobnostné a profesijné profily štyroch významných liptovských právnikov, ktoré sme sa snažili vsadiť do rámca kultúry a národného života Liptova ako regiónu zohrávajúceho v našich dejinách neraz kľúčový význam.

Írečným svedectvom opravdivej hĺbky prostého národného citu človeka 19. storočia sa neraz stávala navonok nekonfliktná, ale účinná demonstrácia k národnej svojeti prostredníctvom priradovania prímien z historicity pokladov slovansko – slovenskej kmeňovej provenencie. Príkladom toho sú aj záznamy spomienok E. Stodolu: „*Každý z nás štyroch, buď Bohu chvála, dosiaľ žijúcich synov mal prímeno slovenské, z čoho vidno, aký slovenský duch panoval za časov Hodžových na mikulášskej*

ev. fare. Teda: Jozef Rodomil, Aurel Bohuslav, Emil Miloslav a Kornel Milan Stodola.“

Pevnosť charakteru liptovskej národnej komunity sa prejavila v celoslovenských národnouvedomovacích snahách v rozhodujúcich pre nich nielen v rokoch meruôsmych. Najprv v roku 1844 z podnetu Ľ. Štúra založením spolku Tatrín ako jedinej celoslovenskej kultúrnej, ideovej i organizačnej inštitúcie národného úsilia Slovákov v predrevolučnom období rokov meruôsmych. Výrazom jej celoplošného zamerania bol nadkondicionálny charakter s cieľom v jednotlivostiach všestranne podporovať a zveľaďovať kultúrny život a vzdelanosť prostredníctvom vydávania nielen ľudovýchovných či beletristických, ale aj vedeckých kníh v slovenskom jazyku. A tiež v úzkej prepojenosti finančne podporovať národne uvedomelých študentov. Prelomovo historicky sa spolok Tatrín zapísal v rovine dokodifikovania slovenského spisovného jazyka prijatím gramatickej a pravopisnej normy jednotnej spisovnej slovenčiny. Je právom sa bezpochyby domnievať, že zásadnou podporou vtedajšej slovenskej národne orientovanej liptovskej komunity výsledky spolu 12-ročnej aktívnej činnosti spolku Tatrín v rozhodujúcej miere vytvorili predpolie pre následný razantný krok slovenského národného hnutia v rovine formulovania požiadaviek Slovákov už aj v rovine štátoprávnej.

Historicky silná slovenská národná osobitosť liptovského regiónu sa stala záštitou pre skoncipovanie i prijatie bezpochyby prelomového dokumentu predznamenávajúceho koncentrované úsilie slovenských národovcov dosiahnuť konečné uznanie Slovákov za vyzretý, plnohodnotný a rovnocenný národný subjekt. Prvou najkompaktnejšou programovou podobou celoslovenského národného snaženia sa stali liptovskomikulášske *Žiadosti slovenského národa* z 10. mája 1848. Program štúrovskej generácie reagoval na stav profilácie národnostných pomerov Uhorska v zmysle realizácie teórie o národnostne jednotnom Uhorsku. Pertraktovaný dokument sledujúci prioritne zvolený i možný smer pri zvažovaní podielu národnopolitickej a štátoprávnej zložky ne-

sporne vyznieva v prospech prevahy prvej z nich. Existujúce štátoprávne prvky možno skôr extrahovať z kontextu prebiehajúcej celospoločenskej i politickej klímy Uhorska, kde pri revolučných procesoch sa objavovali názory na pretvorenie Uhorska do federatívnej podoby ako formy garancie realizácie národných práv neuhorských národov. Navyše, *Žiadosti slovenského národa* sa osobitne nezmiňovali o požiadavke samostatného slovenského územia ako podstatného a neopominuteľného štátoprávneho prvku. Požiadavky na zriadenie osobitného národného snemu, vytýčenie etnických hraníc, používanie národných symbolov a iné ďalšie sledovali predovšetkým naplnenie roviny národnopolitických práv.

V širšom slova zmysle k závažnej determinante patrila aj prírodná scenéria, ktorá v nie malej miere vždy pôsobí na cit i oduševnenie s následným prepojením s rozumovou konšteláciou dynamiky pokory v jej húževnatosti. Rovnako v racionalite konania ako výsledku vzdelanostnej prepotrebnosti so čťou zvládať prekážky, ale tiež vytvárať a formulovať ciele následného pohybu, slovenský národný nevynímajúc. Vždy o to viac, ak sa to dialo síce v kolaterále krásnych, ale na prežitie tvrdších až tvrdých prírodných podmienok.

K takejto oblasti odjakživa patril liptovský región aj keď v jednoliatom prírodnom celku, ale s historicky až povestným religióznym rozčleňovaním sa na väčšinovú kresťanskú liptovskomikulášsku hornoliptovsko – evanjelickú diaspóru a rovnako väčšinovú diaspóru ružomerskú dolnoliptovsko – katolícku. Obe nie vždy v minulosti nažívajúce v potrebnom nielen náboženskom porozumení. Daný stav nebol len špecifikom Liptova, ale v národnobuditeľskom slovenskom snažení sa v ňom preukazovalo len celkové uzrovanie v jeho celosti.

Daný fakt však nemal negatívny vplyv na rast i rozvoj osobností cnostného národného sebauvedomovacieho ducha i vzdelanostno excelentnej mysle. Naporúdzí im bol vždy v podstate refazovitý dostatok historických osobnostných vzorov zo širokej škály oblastí spoločenského zadelenia sa, počnúc remeselníkmi,

kníhkupcami, kňazmi, umelcami, spisovateľmi, básnikmi, zncami tajov tunajšej pestrej fauny i flóry prírody, technickými prírodovedcami a v neposlednom rade právnikmi v širokom diapazóne právnického povolania i edukatívneho či vedecko-výskumného zamerania. Potvrdzujúcou autenticitou sú aj spomienky E. Stodolu obsiahnuté v diele *Prelom. Spomienky. Úvahy. Štúdie* uvádzajúce, že „*Liptovský Sv. Mikuláš patril medzi naše najinteligentnejšie mestečká, nie žeby tam bolo bývalo mnoho národnej diplomovanej inteligencie, – diplomovaný bol tam iba farár, učiteľ, fiškál, lekár, apatekár, – ale preto, lebo mešťanstvo samo bolo inteligentné ... Ich zmysel pre vzdelanie prejavoval sa i tým, že dávali dietyky svoje v značnom počte do škôl, oni sami však chodili za obohatením svojich vedomostí do sveta na vandrovky ... Keď sa Mikuláš aj nevyznačil v minulosti činmi, akým bolo založenie gymnázia v Martine, v Kláštore pod Znievom, v Revúcej, ale i r. 1848 – ho, i v časoch novších aj on dokázal, že v ňom národná myšlienka pevný stánek rozložila.*“

Uvedomujúc si predmetné postrehy autor anotovaného diela *Významní slovenskí právnici z Liptova* odbornej i laickej verejnosti predstavil štyri skutočne mimoriadne a inšpiratívne osobnosti práva a právnej vedy obdobia 19. a 20. storočia, akými boli Emil Stodola, Augustín Ráth, Adolf Zátarecký a Štefan Luby, ktoré okrem zánietenosti pre právnú vedu spájali ich liptovské korene. Každému z nich venoval približne 30 strán (s výnimkou Lubyho, ktorému autor venuje vzhľadom na bohatosť jeho publikačnej a vedeckej činnosti cca 50 strán). Autor Jozef Vozár na pozadí životných osudov osobností právnej vedy a praxe predstavil čitateľom často spleť príbeh predstaviteľov slovenskej inteligencie v rámci uhorských pomerov na sklonku druhej polovice 19. storočia, obdobie následných politických otrasov a zvrátov (prvá svetová vojna, vznik Československej republiky, druhá svetová vojna, Slovenská republika r. 1939 – 1945 a čiastočne vo vzťahu k prof. Š. Lubyemu aj následný povojnový vývoj). Publikácia v sebe spája minimálne dve čitateľsky prítiažlivé roviny –

môže oslovit' čitateľov zaujímavých sa o osudy a dielo predstaviteľov slovenskej právnej vedy, a na druhej strane môže oslovit' čitateľov hľadajúcich súvislosti v dobových reáliách v snahe o objektivizáciu poznatkov vnímaných z vlastnej perspektívy alebo z perspektívy inej osoby. Má potenciál v mnohom dotvoriť obraz o turbulentnom vývoji nášho územia v 19. a 20. storočí s dôrazom na osobnosti, ktoré boli v danom čase morálnymi a vedeckými autoritami. Má potenciál vďaka rodnému regiónu a osobnostiam spoluvytvárajúcim naše kultúrne a aj národné korene.

Obširnejšie predstavenie Emila Stodolu (1862 – 1945), Augustína Rátha (1873 – 1942), Adolfa Zátureckého (1884 – 1958) a Štefana Lubyho (1910 – 1976) ponechávame na autora a anotované dielo. Len pre isté pripomenutie a azda aj zdôraznenie ich profesionálnych a osobnostných postojov pripájame pár slov o každom z menovaných.

Emil Stodola (narodený v Liptovskom Mikuláši) bol vynikajúcim advokátom a zakladateľom po slovensky vychádzajúceho odborného právnického časopisu *Právny obzor*, ktorý v roku 2017 slávi svoju storočnicu. E. Stodola sa vo svojich publikáciách venoval otázkam samosprávy a osobitne postaveniu národnostných menšín. Za jeho zásadný prínos možno považovať budovanie právneho názvoslovía (vyústili do vydania diela v spoluautorstve s A. Zátureckým *Návrh slovenského právneho názvoslovía. Maďarsko-slovenská právnická terminológia*), ktoré bolo vydané v Martine v roku 1919, etiky a kultúry právnického povolania a právnickej spisby v zložitých podmienkach kreácie nového československého štátu.

Augustín Ráth (narodený v Ružomberku) bol prvým dekanom Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a prvým slovenským rektorom Univerzity Komenského, predtým však vystriedal viaceré právnické profesie (advokát s kanceláriou v Námestove na Orave, sudca a úradník na Ministerstve unifikácie ČSR). Jeho mimoriadny pedagogický talent a rétorické schopnosti (prezentované aj v jeho dochovaných prejavoch) ho radia medzi najvýznamnejšie osobnosti právnického

vzdelávania na Slovensku v období prvej Československej republiky.

Adolf Záturecký (narodený v Nemeckej Lupči, dnes Partizánska Lupča) sa spolu s Emilom Stodolom zaslúžil o rozvoj slovenskej právnej terminológie. Jeho sudcovská kariéra mu poskytla priestor na vycibrenie argumentačných schopností a presného vyjadrovacieho aparátu, ktorý je z jeho diel zrejímavý. Ako autor alebo spoluautor vytvoril zásadné diela, ktoré v období medzivojnovnej Československej republiky predstavovali a približovali obsah práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi (*Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi; Zásadné rozhodnutia bývalej uhorskej kráľovskej Kúrie a Právnický terminologický slovník*).

Osobnosť Štefana Lubyho (narodený v Liptovskom Hrádku) a jeho prínos pre rozvoj slovenskej právnej vedy a právnického vzdelávania sú mimoriadne aj s prihliadnutím na celý rad jeho dodnes citovaných publikácií (*Prevenčia a zodpovednosť v občianskom práve, Dejiny súkromného práva na Slovensku, Základy všeobecného súkromného práva, Obyčajové právo a súdna prax. (Civilistická štúdia zo slovenského práva)*, a i.). Štefan Luby bol vynikajúcim znalcom súkromného práva so širokým teoretickým základom od dejín práva, cez pramene práva (právna obyčaj a súdne rozhodnutia) až po nové smery v práve (autorské právo, právo duševného vlastníctva).

V rámci zamyslenia nad anotovanou knihou si na tomto mieste dovoľíme oceniť a azda i pripomenúť aj iné osobnosti práva (a širšie kultúry) s ich liptovským zázemím. Anotácia je preto aj príspevkom s ambíciou vzbudiť záujem o našu vlastnú minulosť, aj prostredníctvom poznania osôb, ktoré ju v historickom vývoji spoluformovali. Ak by sme načreli viac do hĺbky dávnych časov, postretli by sme škálu osobností rodených i spojených vo svojej celistvosti s uvádzaným fenoménom liptovského celistvého regionálneho ducha. Pri nemožnosti upriamiť pozornosť na všetkých, výberovo útržkovite do rámca pomyselného skicára patrili učenc, znalec viacerých vedných odborov polyhistor Martin Svätojánsky - Szentiványi

(1633 – 1705). Pri svojom značne širokom zábere nemalú pozornosť venoval problematike ozrejmenia minulosti Slovanov. Ako jeden z prvých vzdelancov presadzoval názor, že slovenské spoločenstvo sa usadilo a žilo na našom území patriacom do uhorského štátneho celku dávno pred príchodom maďarských kočovných kmeňov. Autochtónnosť predkov slovenského národa na území Slovenska bola preň nezameniteľnou axiómou. Vo významnom jeho právnickom edukatívnom i vedeckom zameraní nemožno obísť jeho profesorské pôsobenie na historickej Trnavskej univerzite, počas ktorého nemalým podielom prispel k vytvoreniu zbierky uhorských zákonov.

Nezameniteľnú rodenú liptovskú osobnosť predstavoval na prelome 18. a 19. storočia Gašpar Fejérpataky – Belopotocký (1794 – 1874). Slovenské národnouvedomovacie stopy nezmazateľne zanechal v rozsiahlej osvetovej činnosti, ktorá sa nezameniteľným spôsobom podieľala na zvyšovaní vzdelanostnej, kultúrnej i národnostnej úrovne širokých vrstiev chudobného obyvateľstva. Bolo to jednak tým, že v centre Liptova založil a viedol prvú slovenskú ľudovú požičovňu kníh. Nemenej významnou škálou jeho osvetovej činnosti bolo založenie i dvanásťročné vedenie prvého slovenského ochotníckeho divadla v Liptovskom Mikuláši. Ako presvedčivý stúpenec slovenskej národnej samobytnosti sa stal aj spoluzakladateľom spolku Tatrin v roku 1844.

K nezištným pokračovateľom línie štúrovského národného pohybu na prelome 19. a 20. storočia patril aj spisovateľ a politik Martin Rázus (1888 – 1937). V celožitnom svojom pôsobení zostal verný mravnosti skutkov L. Štúra aj v rovine nepatetického postoja trpieť za slovenský národ, doslovne – skutočne. Už v rokoch gymnaziálnych štúdií bol označovaný uhorskou štátnou mocou za pansláva spolu s dôsledkami, ktoré z toho vyplývali. Ako básnik a spisovateľ sa považoval za svedomie slovenského národa. Jeho vstup do politiky ako člena i predsedu Slovenskej národnej strany sa uskutočnil s cieľom vniesť do politiky cit a sociálny rozmer. O spravodlivosť sa usiloval predovšetkým v rovine usporiadania česko-

slovenskej predmníchovskej spoločnosti pri začleňovaní a miesta slovenského národa v štátnych a aj v širších európskych súvislostiach. Krédo jeho politickej činnosti je možné nájsť v jeho vyjadrení, príznačnom preň samého: „*Kedysi ma trápila mienka ľudí, dnes ma netrápi, keď nevyčíta mi svedomie.*“

Napriek skutočnosti, že Liptov bol národné jednotný a kultúrne celistvý v predrevolučných i v rokoch meruôsmych jeho dolná časť neznamenala zásadné prelomové celonárodné míľniky. Napriek tomu aj tam pôsobila škála národných osobností intenzívne spolupracujúca s jadrom štúrovského i poštúrovského národného pohybu. Patril k nim Móric Samoslav Jurecký (1825 – 1898), ktorý už počas štúdia spolupracoval s L. Štúrom, bol členom redakcie *Slovenských národných novín*. Známe sú jeho početné vlastenecké články a verše. Príslovečnosť búrlivosti jeho národného ducha sa prejavila v pozícii spolupasažiera na pamätnej plti, na ktorej liptovskí národovci cestovali na zasadnutie spolku Tatrin do Čachtíc v roku 1847. Do národného hnutia sa aktívne zapájal aj v poštúrovskom období ako člen Matice Slovenskej.

Do drobnej, ale prepotrebnej národnobuditeľskej práce sa zapájali aj členovia rozvetvených významných ružomerských rodov: Hýroš, Krčméry a Makovický. Nemenej významnou bola tiež národná, politická, kultúrna i ľudovýchovná činnosť Karola Salvu (1849 – 1913), ktorý v roku 1888 založil v Ružomberku vlastnú tlačiareň s podporou slovenských národovcov, najmä Štefana Marka Daxnera. Za jeho postoje bol označovaný za pansláva, perzekvovaný, označovaný, v hanlivom slova zmysle, prívlastkom „slovenský kráľ“. Jeho vydateľská činnosť sa zameriavala na ľudovýchovné i pedagogické príručky, učebnice a na tlač materiálov slovenských spolkov a úverových spoločností.

Výraznou celonárodnou osobnosťou na prelome 19. a 20. storočia a v jeho prvej tretine bol Andrej Hlinka (1864 – 1938). Vo svojej činnosti nadväzoval na myšlienky a ciele nielen štúrovskej, ale aj poštúrovskej generácie slovenských národných buditeľov. V dobe

jeho politického pôsobenia v Uhorsku sa stal v rozsiahlom mimoeurópskom priestore najznámejším, ba možno povedať aj najvýznamnejším, na domácej slovenskej pôde pôsobiacim politikom. Podieľal sa tiež na formovaní novodobej slovenskej politiky postavenej na dvojfundamentálnosti jej cieľov spočívajúcich na presadzovaní princípu samobytnosti slovenského národa spolu s jeho právom na tak isto prirodzené a neodňateľné vlastné riadenie samosprávy v podobe zavedenia autonómie na území Slovenska. Bol zakladateľom a vedúcou osobnosťou Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, najsilnejšej slovenskej politickej strany v období predmníchovského československého štátu.

Uvádzané liptovské národné i vzdelanostno-intelektuálne prostredie sa stali vhodným podhubím pre formovanie štyroch najvýznamnejších liptovských právnikov. Navyše, k vedeckým právnickým osobnostiam patrila aj v Ružomberku pôsobiacva, takmer zabudnutá, rodina Oberschallovcov (s pôvodným Opršal). Sudca Adolf Oberschall (1839 – 1908) sa po-

dieľal na príprave uhorského občianskeho zákonníka a v roku 1893 vydal dielo *Észrevételek a polgári perrendtartásról torvényjavaslat eloaddói tervezetére*. Jeho syn Pavol Oberschall (1871 – 1934) sa venoval oblasti právnej filozofie a trestného práva.

Autor Jozef Vozár predstavil čitateľom inšpiratívne dielo, ktoré má ambíciu predstaviť skutočnú intelektuálnu elitu právnického stavu. Kultúrna vyspelosť každého národa tkvie aj v tom, ako sa stavia k vlastnej minulosti, vlastným predkom a koreňom, a širšie ako si ctí a váži osobnosti, ktoré mimoriadne a často za cenu veľkých osobných obetí pozdvihli istú zložku vedy a kultúry. Anotované dielo tak ponúka ešte jeden rozmer, a to rozmer etický. Je výzvou úcty k národným koreňom, k zásadám spravodlivosti, ľudskosti a slušnosti v duchu mementa prof. Štefana Lubyho: „*Ludí je stále viac, ale možno tým ospravedlniť fakt, že si čím ďalej tým menej všímame človeka?*“

Peter Mosný – Miriam Laclavíková